

INTEGRATIVNI PRISTOP K ZDRAVLJENJU: ODKRIJTE CELOSTNO HOMEOPATIJO

INTEGRATIVE APPROACH OF HEALING: DISCOVER HOLISTIC HOMEOPATHY

AVTORICA / AUTHOR:

dr. Maruša Hribar, mag. farm.

Baronesavital, Bravničarjeva 13, 1000 Ljubljana

NASLOV ZA DOPISOVANJE / CORRESPONDENCE:

E-mail: marusa.hribar@baronesavital.com

1 UVOD

Integrativna medicina je za zdravstveni sistem izziv, saj priznava povezavo med telesnim zdravjem, duševnim blagostanjem in celostnim zdravljenjem (1, 2). Integrativna medicina vključuje tako konvencionalne kot komplementarne

POVZETEK

Homeopatija se zdravljenja loteva celostno in pacienta obravnava kot posameznika, zato pomembno prispeva h kakovostni zdravstveni obravnavi vseh skupin ljudi. Značilnost homeopatskih zdravil je, da se lahko predpišejo prilagojeno posamezniku. Homeopatsko zdravilo se izbere glede na telesne, čustvene in miselne simptome, ki jih pacient opiše homeopatu ali jih opazi njegova okolica. Homeopatsko zdravljenje je lahko primarno ali dopolnilno v sodelovanju s konvencionalno medicino. V tem članku podajamo stanje vključevanja homeopatije v javni zdravstveni sistem v Evropi in po svetu ter ga primerjamo s stanjem v Sloveniji. Homeopatija je strokovno podkrepljena s kliničnimi znanstvenimi študijami, ki potrjujejo, da gre za znanstveno dokazano kakovostno strokovno obravnavo.

KLJUČNE BESEDE:

homeopatija, integrativna medicina, individualizirana medicina, raziskave v homeopatiji, strategija Svetovne zdravstvene organizacije

ABSTRACT

Homeopathy represents a holistic approach to treatment and considers the patient as an individual, making a significant contribution to quality healthcare for all groups of people. A characteristic of homeopathic remedies is that they can be prescribed tailored to the individual. A homeopathic remedy is chosen that matches the person's physical, emotional, and mental symptoms solely based on the symptoms reported by the patient or observed by those around them, representing a personalized approach to treatment. It can serve as primary or complementary treatment in collaboration with conventional medicine. In this article, we present the state of integration of homeopathy into the public health space in Europe and worldwide, comparing it with the situation in Slovenia. Homeopathy is professionally supported by clinical scientific studies that confirm it as scientifically proven quality professional work.

KEY WORDS:

homeopathy, integrative medicine, personalized medicine, research in homeopathy, World Health Organization strategy

ALI STE VEDELI?

- Homeopatija je stara več kot dvesto let in jo uporablja več kot petsto milijonov ljudi po vsem svetu, zaradi česar je ena najbolj priljubljenih oblik komplementarne in integrativne medicine.
- V Indiji imajo več kot tristo homeopatskih medicinskih fakultet z več kot 250.000 zdravniki homeopati. Njihovo ministrstvo za zdravje sodeluje z ministrstvom za ajurvedo, jogo, unani, siddho in homeopatijo – AYUSH.
- Homeopatija se uporablja tudi za zdravljenje živali. Veterinarji in lastniki hišnih ljubljencev pogosto uporabljajo homeopatska zdravila za zdravljenje kožnih težav, prebavnih motenj, travmatskih poškodb, stresnih stanj in alergij.
- Homeopatska sekcija SFD vsako leto obeleži svetovni teden homeopatije (10.–16. april) v spomin na rojstvo ustanovitelja homeopatije dr. Samuela Hahnemanna.

terapije in ponuja celovit okvir za obravnavanje kompleksnih potreb posameznikov. Pomaga lahko tudi preventivno in nas hkrati uči zavedanja tega, kako se počutimo in kaj se nam dogaja. Ko nastopi kronična bolezen, je pogosto potrebna bolj kompleksna pomoč. Posledic ne doživlja le bolnik, temveč vsa družina in družba.

2 HOMEOPATIJA KOT DEL INTEGRATIVNE IN PERSONALIZIRANE MEDICINE

Homeopatija je holistična metoda zdravljenja, kar pomeni, da človeka obravnava celostno (3). Po definiciji je terapevtska metoda, ki uporablja razredčena in dinamizirana zdravila, upoštevajoč zakon podobnosti, ki ga je prvi opisal ustanovitelj dr. Samuel Hahnemann leta 1810 v svoji knjigi *Organon umetnost zdravljenja* (4). Zakon podobnosti pravi, da se lahko vsaka farmakološko aktivna spojina, ki pri zdravem človeku povzroča karakteristične bolezenske znake, uporablja v minimalnih odmerkih za zdravljenje bolnikov s podobnimi ali enakimi znaki. Homeopatska zdravila so izdelana iz rastlin, živali ter drugih organskih in anorganskih snovi. Za zdravljenje se uporabljajo enokomponentna zdravila ali homeopatske mešanice, ki ustrezajo telesnim, čustvenim in miselnim simptomom. Po šestem členu *Organona* se namreč homeopatsko zdravilo izbere

izključno na podlagi simptomov, ki jih opiše pacient ali jih opazi njegova okolica, kar pomeni individualen pristop k zdravljenju. Homeopatska zdravila dajo telesu informacijo za samozdravljenje in ta proces podprejo. Ne predpisujejo se na podlagi diagnoze, temveč so prilagojena celotnemu človekovemu zdravstvenemu stanju, konstituciji in miazmom (5). Miazmi označujejo nagnjenosti, ki vplivajo na posameznikovo zdravje in lahko vodijo do različnih bolezni. Izhajajo iz Hahnemannove teorije, da imajo ljudje prirojene ali pridobljene nagnjenosti, ki jih lahko zunanje okoliščine ali notranji dejavniki, kot so stres, čustveni pretresi ali slabe življenjske navade, okrepijo. Miazmi se uporabljajo kot pomemben dejavnik pri zdravljenju kroničnih bolezni (6). Homeopatija ima lahko tudi preventivno vlogo ter se osredotoča na krepitev telesnih in duševnih sposobnosti, da se bolezen prepreči, še preden se pojavi (7). Homeopatska zdravila krepijo imunski sistem in okrepijo telo, da je bolj odporno proti okužbam in boleznim. Uporabljajo se tudi pri zmanjševanju stresa, tesnobe in pri težavah z nespečnostjo, kar lahko pripomore k splošnemu zdravju in preprečevanju številnih bolezni, povezanih s stresom (8). Nekatera homeopatska zdravila se uporabljajo preventivno za obvladovanje kroničnih bolezni, da se prepreči njihov napredek ali poslabšanje. Homeopatija nas hkrati tudi uči, da smo pozorni na to, kako se počutimo in kaj se nam dogaja. Ljudje najpogosteje poiščejo pomoč v homeopatiji takrat, ko jim konvencionalno zdravljenje ne da zadovoljivih rezultatov, poleg tega pa so zaskrbljeni zaradi neželenih učinkov nekaterih klasičnih zdravil. Nekateri se za homeopatsko zdravljenje odločijo tudi zaradi celostnega pristopa, cenovne ugodnosti in varnosti.

Homeopatija se uvršča med komplementarne in integrativne metode zdravljenja (9), ki vključujejo še akupunkturo, tradicionalno kitajsko medicino, aromaterapijo, naturopatijo, refleksoterapijo, jogo in drugo. Pacienta obravnavajo holistično in imajo nanj celovit pogled, ki vključuje telesno, miselno, čustveno in duhovno blagostanje. Holistični in integrativni pristopi, ki temeljijo na dokazih, spodbujajo in se zavzemajo za združevanje s konvencionalno medicino (10). Sodelovanje med ponudniki zdravstvenih storitev iz različnih disciplin je značilnost integrativne medicine, ki zagotavlja, da so načrta zdravljenja prilagojeni individualnim potrebam in željam vsakega posameznika. Literatura navaja, da lahko združevanje uradnega zdravljenja s komplementarnimi terapijami izboljša obvladovanje simptomov in kakovost življenja (11). Poleg tega daje integrativna medicina velik podarek spremembam življenjskega sloga, zmanjševanju stresa in tehnikam sproščanja, kar pripomore k preprečevanju kroničnih bolezni.

Kljub obetajočemu potencialu se integrativna medicina srečuje s številnimi izzivi, in sicer s standardizacijo praks, zagotavljanjem usposobljenosti zdravnikov in vzpostavitvijo baze študij, ki temeljijo na dokazih (angl. *evidence based studies*).

3 HOMEOPATIJA V EVROPI IN PO SVETU

V Evropi in po svetu deluje več strokovnih organizacij, ki podpirajo in promovirajo homeopatijo, tako v smislu izobraževanja in raziskav, ter si prizadevajo za vključitev homeopatije v državne zdravstvene sisteme.

3.1 SVETOVNA ZDRAVSTVENA ORGANIZACIJA

Slovenija je članica Svetovne zdravstvene organizacije (SZO). Ta je leta 2002 izdala prvo strategijo za tradicionalno in komplementarno medicino za obdobje 2002–2005 (12) ter konec leta 2013 že drugo za obdobje 2014–2023 (13), v kateri je vključena tudi homeopatija. SZO ugotavlja, da uporaba nekonvencionalnih metod zdravljenja v razvith državah strmo narašča, zato pripravlja že tretjo svetovno strategijo za tradicionalno medicino za obdobje 2025–2034 (14).

V Indiji imajo več kot tristo homeopatskih medicinskih fakultet z več kot 250.000 zdravniki homeopati in tudi ministrstvo za ajurvedo, jogo, unani, siddho in homeopatijo – AYUSH (angl. *Ayurveda, Yoga, Unani, Siddha, Homeopathy*), ki se zavzema za vpeljavo holističnih pristopov zdravljenja v javno zdravstvo (15). Z državno podporo AYUSH spodbuja raziskave in inovacije za okrepitev baze študij, ki temeljijo na dokazih, ima mednarodne programe izmenjave in podpisane sporazume o sodelovanju. V okviru ministrstva AYUSH deluje raziskovalna homeopatska organizacija CCHR (angl. *Central council homeopathy research*), ki opravlja zelo kakovostne raziskave na področju homeopatije (16).

3.2 EVROPSKI ODBOR ZA HOMEOPATIJO

Evropski odbor za homeopatijo (angl. *European comitee for homeopathy*, ECH) združuje zdravnike, zobozdravnike, farmacevte in veterinarje, ki so se specializirali s področja homeopatije, in deluje v 25 državah EU. Cilji ECH so promovirati znanstveni razvoj homeopatije, zagotavljati visoke

standarde izobraževanja s področja homeopatije, izmenjava homeopatskih praks, uskladitev poklicnih standardov in homeopatske prakse v državah EU, zagotavljanje visoke kakovosti homeopatske obravnave v medicinskem kontekstu in vpeljava homeopatije v evropski zdravstveni sistem (17). Končni cilj ECH je celostna vključitev homeopatije v evropski zdravstveni sistem, saj čedalje več prebivalcev EU zanima homeopatija znotraj uradne zdravstvene oskrbe. Odbor ECH promovira homeopatijo kot del komplementarne in integrativne medicine. Njegovi odbori vključujejo strokovnjake z različnih področij, ki pomagajo pri razvoju znanstvenih temeljev homeopatije.

Odbor ECH ima različne pododbore. Dokumentacijski je usmerjen k lažji dostopnosti do informacij o homeopatiji, ki so sicer dostopne v knjižnicah in dokumentacijskih centrih po Evropi. Izobraževalni pododbor je izdal priporočila o izobraževalnih smernicah za evropski program izobraževanja za zdravnike in farmacevte. Pododbor za farmacijo se zavzema za dostopnost homeopatskih zdravil, zakonodajo in uskladitev lokalne zakonodaje z evropsko ter za izobraževanje farmacevtov. V okviru ECH je aktiven tudi pododbor na področju sodelovanja z uporabniki in uporabnicami homeopatije (angl. *European federation of homeopathic patients' associations*), katerega delovanje je pomemben del ECH. Ključnega pomena je, da pri dialogu, razvoju in ozaščanju o homeopatiji sodelujejo vsi dejavniki civilne družbe – tako stroka kot nevladne organizacije in zainteresirana javnost. Takšen način delovanja zajema množico različnih potreb in usmeritev znotraj celostnega homeopatskega zdravljenja. Raziskovalni pododbor se ukvarja z raziskovalnimi projekti in protokoli, zagotavlja, da so na voljo ustrezni protokoli in strokovna mnenja za raziskave, usmerjen je tudi k izboljšanju kakovosti raziskovalnih projektov v homeopatiji. Sodeluje z mednarodno skupino za raziskovanje učinkov zelo majhnih odmerkov in velikih razredčitev (angl. *International research group on very low dose and high dilution effects*, GIRI) (18). Novembra 2024 je bila v Ljubljani konferenca GIRI na temo znanosti v homeopatiji in emergentnih lastnosti vode ter razkrivanja novih perspektiv za svetovno zdravje (angl. *Science of homeopathy and emergent properties of water. Unveiling new perspectives for global health*). Seznanili smo se z najnovejšimi raziskavami.

3.3 MEDNARODNO ZDRUŽENJE ZDRAVNIKOV HOMEOPATOV

Mednarodno združenje zdravnikov homeopatov (lat. *Liga medicorum homeopathica internationalis*, LMHI) je ena izmed najstarejših in najprepoznavnejših organizacij, ki po-

vezuje homeopatske strokovnjake po svetu iz več kot sedemdesetih držav in je bila ustanovljena leta 1925 (19). Spodbuja in podpira uporabo homeopatije v medicini in veterini, organizira kongrese in izobraževalne aktivnosti ter spodbuja raziskave.

4 HOMEOPATIJA V SLOVENIJI

V Sloveniji je več institucij in društev, ki se posvečajo izobraževanju in razvoju homeopatije ter se zavzemajo za njeno integracijo v javni zdravstveni sistem.

4.1 LEKARNIŠKA ZBORNICA SLOVENIJE

Lekarniška zbornica Slovenije (LZS) se zavzema za izobraževanje ter daje pripombe in predloge na zakonodajo s področja homeopatije. Od leta 2006 neprekinjeno organizira osnovna izobraževanja iz homeopatije, ki jih je po podatkih LZS z izpitom uspešno končalo že 409 magistrów farmacije. Osnovno izobraževanje traja eno leto (12 modulov), nadaljevalno pa je organizirano enkrat na leto in je namenjeno poglobljanju znanja iz homeopatije. Zakon o lekarniški dejavnosti v petem odstavku 81. člena določa, da je »pooblaščen oseba za svetovanje in izdajo homeopatskih zdravil magister farmacije z dodatnimi specialnimi znanji homeopatije« (20).

4.2 HOMEOPATSKA SEKCIJA PRI SLOVENSKEM FARMACEVTSKEM DRUŠTVU

Homeopatska sekcija pri Slovenskem farmacevtskem društvu trenutno vključuje 125 magistrów farmacije z dodatnimi znanji iz homeopatije in se zavzema za njihovo izobraževanje. Homeopatska sekcija je vzpostavila register magistrów farmacije z dodatnimi znanji iz homeopatije in ga redno posodablja. Zavzema se tudi za ozaveščanje javnosti o homeopatiji. Vsako leto organizira enodnevni simpozij z različnimi tematikami in se povezuje s kolegi iz tujine. Prav tako vsako leto zaznamuje svetovni teden homeopatije kot spomin na rojstvo ustanovitelja homeopatije dr. Samuela Hahnemanna (21). Organizira tudi različne aktivnosti za ozaveščanje javnosti.

4.3 SLOVENSKO HOMEOPATSKO DRUŠTVO

Slovensko homeopatsko društvo združuje zdravnike in zobozdravnike, ki jih zanima homeopatija in bi si želeli pridobiti ali izpopolniti znanje o homeopatiji in homeopatskem načinu zdravljenja (22). Organizira osnovno in nadaljevalno izobraževanje za zdravnike, zobozdravnike in farmacevte po standardih ECH. Društvo ima akreditacijo ECH za izvajanje programov in preverjanje znanja iz homeopatije za zdravnike v Sloveniji. Triletno podiplomsko izobraževanje in usposabljanje potekata v obliki vikend seminarjev s teoretičnim in praktičnim delom. Na koncu triletnega izobraževanja zdravniki opravijo zaključni izpit in pridobijo evropsko diplomu iz homeopatije ECH. Društvo se zavzema za ureditev zakonskega statusa homeopatije v državi, da bi bila del institucionalne zdravstvene dejavnosti. Aktivno je tudi pri ohranjanju in razvijanju kulturne in zgodovinske dediščine homeopatije na Slovenskem. Je institucionalni član Mednarodnega združenja zdravnikov homeopatov in ECH.

Zakon o zdravilstvu kot pravni vir določa, da lahko homeopatsko zdravljenje ponujajo le osebe z diplomu medicinske fakultete, z znanjem iz homeopatije in veljavno licenco, pridobljeno po tem zakonu (23).

4.4 JAVNA AGENCIJA ZA ZDRAVILA IN MEDICINSKE PRIPOMOČKE

Registracijo homeopatskih zdravil ureja Javna agencija za zdravila in medicinske pripomočke Republike Slovenije. Predpisovanje, magistralno pripravo, izdajanje in prodajo homeopatskih zdravil za uporabo v humani in veterinarski medicini ureja Zakon o zdravilih (24). Registracija homeopatskih zdravil poteka skladno s slovensko in evropsko zakonodajo. Homeopatska zdravila za uporabo v humani medicini podrobneje ureja Pravilnik o homeopatskih zdravilih za uporabo v humani medicini (25). Homeopatska zdravila so del Evropske farmakopeje in urejena z Direktivo 2001/83/ES (26). Na slovenskem trgu ima leta 2025 dovoljenje za promet 117 homeopatskih zdravil.

4.5 SLOVENSKO VETERINARSKO HOMEOPATSKO DRUŠTVO

Slovensko veterinarsko homeopatsko društvo skrbi za ozaveščanje in izobraževanje veterinarjev ter lastnikov živali s področja veterinarske homeopatije (27).

5 RAZISKAVE V HOMEOPATIJI

Homeopatija je področje, ki vzbuja veliko zanimanja in je predmet številnih razprav. Število kakovostnih raziskav nenehno raste. Leta 2024 je bil v reviji *Homeopathy* objavljen članek *Vpogled v desetletje vrhunskih raziskav v homeopatiji* (angl. *Cutting edge in homeopathy*), v katerem so predstavljeni najnovejši dosežki in raziskave (28).

Druga raziskava je prikazala sistematičen pregled razširjenosti dvanajstmesečne uporabe homeopatije med splošno populacijo, izvedeno v enajstih državah (ZDA, Združeno kraljestvo, Avstralija, Izrael, Kanada, Švica, Norveška, Nemčija, Južna Koreja, Japonska in Singapur). Raziskava je pokazala, da je uporaba homeopatskih zdravil majhna, a zajema pomemben delež splošne populacije. To vključuje obiske pri homeopatih in nakup homeopatskih zdravil brez recepta (29).

Podatki iz ameriške nacionalne zdravstvene ankete (angl. *National health interview survey*), ki jih je analizirala ekipa na Harvardu, kažejo, da homeopatijo uporablja približno sedem milijonov Američanov na leto; predvsem pri okužbah zgornjih dihal in vnetju ušes (30).

5.1 KLINIČNE RAZISKAVE

Izsledki raziskav kažejo, da uporaba homeopatskih zdravil v medicinski praksi zmanjšuje uporabo nekaterih konvencionalnih zdravil. Največja do zdaj objavljena primerjalna študija učinkovitosti homeopatije je EPI3 (31). Nacionalno študijo v Franciji je koordiniral Oddelek za farmakoepidemiologijo na Univerzi v Bordeauxu in je vključevala 6379 bolnikov v 804 zdravstvenih ustanovah. Primerjali so rezultate zdravljenja bolnikov, ki so jih zdravili klasični zdravniki, homeopatski zdravniki ter zdravniki, ki so vključevali obe praksi pri boleznih mišično-skeletnega sistema, okužbah zgornjih dihalnih poti, motnjah spanja, anksioznosti in depresiji. Bolniki, ki so jih zdravili zdravniki homeopati, so imeli podobno klinično sliko bolezni, vendar so jemali približno polovico manj nesteroidnih protivnetnih zdravil v primerjavi s konvencionalno zdravljenimi bolniki. Homeopatsko zdravljeni bolniki so imeli manj neželenih učinkov, povezanih z nesteroidnimi protivnetnimi zdravili (32).

Druga študija v nizu EPI3 je dala podoben rezultat in pokazala, da so bolniki, ki so se posvetovali z družinskimi zdravniki s homeopatsko licenco, uporabili veliko manj antibiotikov in antipiretikov/protivnetnih zdravil za okužbe

zgornjih dihalnih poti kot tisti, ki so obiskovali družinske zdravnike, ki predpisujejo konvencionalna zdravila (33). Ta ugotovitev je za javno zdravje pomembna, saj je protimikrobna odpornost velik svetovni problem in bi lahko strategija s homeopatskimi zdravili prispevala k njenemu zmanjšanju (34).

Študija EPI3 je homeopatsko učinkovitost pokazala tudi pri zdravljenju anksioznosti, depresije in motnjah spanja (35).

5.2 FARMAKOEKONOMSKE ŠTUDIJE

Trichard in sodelavci so primerjali antibiotični protokol zdravljenja s homeopatskim protokolom zdravljenja v medicinski praksi pri obvladovanju ponavljajočega se akutnega rinfaringitisa pri 499 otrocih, starih od 18 mesecev do štiri leta. Družinski zdravniki, ki so uporabljali homeopatijo, so dosegli podobne rezultate pri klinični učinkovitosti, manj je bilo zapletov pri zdravljenju, starši pa so imeli manj bolniških odsotnosti (36, 37).

5.3 MOLEKULARNE IN BIOLOŠKE RAZISKAVE

Literatura navaja biološko delovanje homeopatskega zdravila *Gelsemium sempervirens* na celični ravni nevrnske celice. *Gelsemium sempervirens* 5 CH je spodbujal nastanek alopregnanolona, ki je močan modulator receptorja γ -aminomaslene kisline (GABA) in povečuje učinke nevrotransmitorja GABA, kar vodi do anksiolitičnega in sedativnega učinka. Živčne celice so v prisotnosti *Gelsemium sempervirens* 5 CH sintetizirale petkrat več alopregnanolona. Raziskava je pokazala, da *Gelsemium sempervirens* učinkuje na celični ravni, farmakološko kot anksiolitik in analgetik ter da bi lahko kot modulator receptorja GABA zmanjševal tesnobo in bolečino (38).

5.4 BAZIČNE RAZISKAVE

Bazične raziskave se ukvarjajo z mehanizmom delovanja homeopatskih zdravil in uporabljajo fizikalno-kemične analize. V dvanajstih neodvisnih raziskovalnih laboratorijih v ZDA, Franciji, Italiji, Rusiji in Indiji so ugotovili, da homeopatska zdravila vsebujejo različne nanostrukture, vključno z izvorno substanco, nanodelce silicijevega dioksida in nanomehurčke (angl. *nanobubbles*) v heterogeno razpršeni raztopini. Postavljenih je bilo več hipotez mehanizma delovanja homeopatskih zdravil in prenosa informacij in so še predmet nadaljnjih raziskav (39–42).

6 SKLEP

Homeopatija je razširjena in čedalje bolj uporabljana po vsem svetu. Klinične raziskave kažejo, da je varna in učinkovita pri vrsti bolezenskih stanj ter da omogoča vključevanje različnih sprememb v celotnem spektru človekovega počutja, od fizičnih, miselnih do čustvenih nihanj. Magistri farmacije z dodatnim znanjem iz homeopatije se aktivno vključujemo v številne aktivnosti za prepoznavnost homeopatije kot holistične metode zdravljenja. Prepričani smo, da obstaja več kot le ena pot do dobrega zdravja in počutja. Homeopatija je pot, ki je naravna in brez neželenih učinkov ter nas spodbuja, da poslušamo svoje telo.

7 LITERATURA

- Rakel L. *Integrative medicine*. Založba Elsevier 2017.
- Wisneski L. A., Anderson A. *The Scientific Basis of Integrative Medicine, 2nd Edition*. Založba Routledge 2009.
- Locki A., Geddes N. *Complete Guide to Homeopathy: The Principles and Practice of Treatment*. 2000. Založba Dorling Kindersley 2000.
- Hahnemann S. *Organon of Medicine: Sixth Edition* 2004. Založba B Jain Publishers 2004.
- Kayne S. *Homeopathic Practice 1st Edition*. 2008. Založba Pharmaceutical Pr, izdaja 2008.
- Hahnemann S *The Chronic Diseases: Their Peculiar Nature and Their Homeopathic Cure*. Založba Kessinger Publishing 2007.
- Campton F. *The Homeopathic Preventive Medicine*. Založba Gardeners VI books, izdaja 2009.
- Cummings S., Ullman D. *Everybody'S Guide to Homeopathic Medicines: Safe and Effective Remedies for You and Your Family* 1997. Založba Tarcher/Putnam US 1997.
- Mathie R. T. *Homeopathy's Position in the Context of Integrative Medicine*. *Homeopathy* 2023; 112(04): 213.
- Kotsirilos V., Vitetta L., Sali A. *A Guide to Evidence-based Integrative and Complementary Medicine*, 1. izdaja, Založba Elsevier, 2011.
- Rindfleisch A. *Integrative Medicine, Part I: Incorporating Complementary/Alternative Modalities, An Issue of Primary Care Clinics in Office Practice*, 1. Založba Elsevier, izdaja 2010.
- WHO *Traditional Medicine Strategy 2002–2005*. Dostopno na: https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/67163/WHO_EDM_TRM_2002.1_eng.pdf;jsessionid=B4D28FC01924A0B73814FE5C8E990D17?sequence=1
- WHO *Traditional Medicine Strategy 2014–2023*. Dostopno na: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241506096>
- WHO *Traditional Medicine Strategy: 2025–2034*. Dostopno na: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/tci/draft-traditional-medicine-strategy-2025-2034.pdf?sfvrsn=dd350962_1
- Ministry AYUSH. Dostopno na: <https://ayush.gov.in/>
- Central Council Homeopathy Research. Dostopno na: <https://ccrhindia.ayush.gov.in/>
- ECH (European Comitee for Homeopathy). Dostopno na: <https://homeopathyeurope.org/>
- GIRI (International Research Group on very low dose and high dilution effects). Dostopno na: <https://giri-society.org/>
- LMHI (Liga Medicorum Homeopathica Internationalis). Dostopno na: <https://www.lmhi.org/>
- Zakon o lekarniški dejavnosti (ZLD-1; Uradni list RS, št. 85/16, 77/17, 73/19 in 186/21). Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7375>
- Teden homeopatije SFD. Dostopno na: <https://www.sfd.si/vsebina/teden-homeopatije-2024/>
- Slovensko homeopatsko društvo. Dostopno na: <https://www.shd.si/>
- Zakon o zdravilstvu. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO4283>
- Zakon o zdravilih. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO6295>
- Pravilnik o homeopatskih zdravilih za uporabo v humani medicini, Uradni list RS, št. 94/08 in 17/14– ZZdr-2. Dostopno na <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=PRAV8743>
- Direktiva 2001/83 - EN - EUR-Lex. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=celex:32001L0083>
- Slovensko veterinarsko homeopatsko društvo (SVHD). Dostopno na: <https://svhd.si/>
- Roberts E. R, Mosley A., Tournier A. *Insights from a Decade of Cutting Edge Research in Homeopathy*. *Homeopathy* 2024; 113(01): 001–003.
- Relton, C, Cooper, K, Viksveen, P, Fibert, P, Thomas, K. *Prevalence of homeopathy use by the general population worldwide: a systematic review*. *Homeopathy*. 2017; 106: 69–78.
- Dossett, M, Davis, R. B, Kaptchuk, T. J, Yeh, G.Y. *Homeopathy Use by US Adults: Results of a National Survey*. *American J Public Health*. 2016; 106: 743–745.
- Moride Y. *Methodological Considerations in the Assessment of Effectiveness of Homeopathic Care: A Critical Review of the EPI3 Study*. *Homeopathy* 2022; 111(02): 147–151.
- Rossignol M, Begaud B, Engel P, et al. *Impact of physician preferences for homeopathic or conventional medicines on patients with musculoskeletal disorders: results from the EPI3-MSD cohort*. *Pharmacoepidemiol. Drug Saf*. 2012, 21: 1093–1101.
- Grimaldi-Bensouda L, Begaud B, Rossignol M, Avouac B, Lert F, et al. (2014) *Management of Upper Respiratory Tract Infections by Different Medical Practices, Including Homeopathy, and Consumption of Antibiotics in Primary Care: The EPI3 Cohort Study in France 2007–2008*. *PLoS ONE* 9(3): e89990.
- Fisher P. *Homeopathy and Antimicrobial Resistance*. *Homeopathy* 2018; 107: 55–78.
- Grimaldi-Bensouda L, Abenheim L, Massol J et al. *Homeopathic medical practice for anxiety and depression in primary care: the EPI cohort study*. *BMC Complementary and Alternative Medicine* (2016) 16: 125.
- Trichard M, Chaufferin G Nicoloyannis N: *Pharmacoeconomic comparison between homeopathic and antibiotic treatment strategies in recurrent acute rhinopharyngitis in children*. *Homeopathy* 2005, 94: 3–9.
- Trichard M, Chaufferin G. *Effectiveness, quality of life, and cost of caring for children in France with recurrent acute rhinopharyngitis managed by homeopathic or non-homeopathic*

General Practitioners. Disease Management and Health Outcomes 2004, 12: 419–427.

38. Venard C., Baujedaini N., Mensah-Nyagan A. G., Patte-Mensah C. Comparative Analyses of Gelsemine and Gelsemium sempervirens Activity on Neurosteroid Allopregnonolone Formation in the Spinal Cord and Lymbic System. *Evid. Based Complemnet. Alternat. Med* 2011, 1–10.
39. Bhattacharyya SS, Mandal SK, Biswas R, Paul S, Pathak S, Boujedaini N, Belon P, Khuda-Bukhsh AR: *In vitro* studies demonstrate anticancer activity of an alkaloid of the plant Gelsemium sempervirens. *Exp Biol Med (Maywood)* 2008, 233(12): 1591–1601.
40. Chikramane PS, Suresh AK, Bellare JR, Kane SG: Extreme homeopathic dilutions retain starting materials: A nanoparticulate perspective. *Homeopathy* 2010, 99(4): 231–242.
41. Upadhyay RP, Nayak C: Homeopathy emerging as nanomedicine. *International Journal of High Dilution Research* 2011, 10(37): 299–310.
42. Ives JA, Moffett JR, Arun P, Lam D, Todorov TI, Brothers AB, Anick DJ, Centeno J, Namboodiri MA, Jonas WB: Enzyme stabilization by glass-derived silicates in glass-exposed aqueous solutions. *Homeopathy* 2010, 99(1): 15–24.

